

Festspillene i Nord-Norge:

INGEBORGS VEI TIL «KJETTERBÅLET»

Av Rune Blix Hagen, Institutt for historie og religionsvitenskap, UiT

(Trykt i Nordlys 10/6-2016 og under tittelen «Åpningsverk med menneskeforfølgelse som tema» i Harstad Tidende 18/6-2016: 18-19).

Til åpningsforestilling ved årets festspill i Harstad har Bodøbandet Kråkesølv valgt å ta utgangspunkt i en av de mest brutale og tragiske hendelsene i nordnorsk historie. Den musikalske framførelsen av verket «Kjetterbålet» henter sentrale deler av sin fortelling og gjennomgangsskikkelser fra trolldomsprosessene i Øst-Finnmark for om lag 350 år siden. Denne menneskeforfølgelsen er en av de verste i sitt slag i hele Europa på 1600-tallet.

De mange kvinnene som ble brent på bål for noe vi i dag ikke vil betegne som en forbrytelse i det hele tatt, hadde etter lange rettsforhør blitt dømt til døden for alvorlige former for heksekriminalitet. Blant annet fikk de skylda for å ha drevet med svart værmagi slik at fiskefartøy forliste og fiskere omkom på havet.

Noen av disse kvinnene het Ingeborg. Til sin fortelling har Kråkesølv satt sammen livshistorien og skjebnen til to av Ingeborgene i Finnmark på 1600-tallet. En gjennomgangsfigur i verket er fiskerkona Ingeborg Jørgensdatter Bruse som opprinnelig kom fra Ofoten, men som møtte sin grusomme skjebne på menneskebålet i Vardø i 1634.

Det er et godt valg av musikerne i bandet siden Ingeborg er en typisk representant for de mange norske kystkvinnene som ble henrettet under den store heksejakten i nord. Dessuten kan hun vise til en livshistorie som har forgreininger ikke bare til ulike fiskevær i Finnmark, men også til nordre Nordland og sørlige deler av Troms.

I Satans tjeneste

Etter å ha arbeidet som tjenestejente i Ballangen, flyttet Ingeborg til Finnmark tidlig på 1600-tallet. Her møtte hun sin mann, fikk barn og bosatte seg i fiskeværet Hamningberg, ytterst i havgapet på Varangerhalvøya. Familien ernærte seg av kystfiske, holdt noen husdyr og drev småviltjakt i nærområdet.

Både Ingeborg og mannen Oluf hadde ry på seg for å ha velgjørende evner og var god å ty til når sykdom herjet i nabolaget. Men folk som hadde rykte på seg for å kunne helbredende magi, sto også i fare for å bli mistenkt når noe gikk galt. Oppfatningen var at de som kunne helbrede, hadde evner til å skade. Hvit magi og svart magi var deler av samme univers. På denne tiden var også den hvite magien kriminalisert, noe Oluf måtte svare for under et rettsmøte i 1625.

I 1620-årene begynte det å gå rykter over hele Øst-Finnmark om at Ingeborg var en sentral trollkvinne i nærkontakt med Satan. Ifølge beskyldninger som ble fremsatt under tingmøter i Vardø, Kiberg og Vadsø, skulle Ingeborg ha hatt en ledende rolle under trollfolkets sammenkomster på fjelltopper både ved Vardø og i Bergen. Her var hun observert som et «uskikkelig menneske», altså delvis omskapt til et dyrelignende vesen.

Det ble sagt at Ingeborg under heksesabbaten opptrådte sammen med en ukjent, høy mann. Andre trollkvinner hevdet at Ingeborg brukte sin trolldoms kraft til å lage uvær for å senke fiskebåter og større handelsfartøy.

Kastet på havet

Under et retting i Vardø i april 1634 fikk fogden medhold til å bruke vannprøven. Ingeborg ble kastet på sjøen, og ifølge rettspapirene «fløt hun som en stakk». Hun hadde ikke bestått testen. Selv om Ingeborg ikke tilsto noe som helst, krevde fogden dødsdom på bakgrunn av de mange beskyldningene og utgangen på vannprøven.

Like etter påske, 12. april 1634, fant retten henne skyldig i trolldoms kunst og vedtok at hun skulle straffes på sitt liv til ild og bål. Like etter dødsdommen ble Ingeborg «pinlig forhørt», det vil si torturert av bøddelen. Etter torturen kom tilståelsen.

Gammel Erik

Gjennom sin smådjevle, omtalt som Gammel Erik, fikk Ingeborg diabolisk assistanse. Øvrigheten fikk en konkret forklaring på en rekke ulykker som de siste årene hadde rammet kjente jektskipper i Nord-Norge. Sammen med andre trollkvinner hadde hun vært med på å senke jekter og påført fiskere drukningsdød. Hun berettet om havari ved Kiberg, Hamningberg, Altafjorden, Gratangen, Astafjord og Sørvika utenfor Harstad.

Fiskerkonen fra Hamningberg ble brent på bål i Vardø, noen få uker etter dommen i april 1634. Hennes navn dukker opp igjen i trolldomsprosesser fra 1638 og 1663, noe som tyder på at prosessen mot henne satte dype spor i minnet til kystbefolkningen.

Til historien om Ingeborg Bruse har Kråkesølv lagt til momenter fra skjebnen til enkekona Ingeborg, også hun fra Nord-Varanger. Hun døde i 1663, ikke på heksebålet, men på torturbenken – altså torturert i hjel før endelig dom. Dokumentene forteller at den maltrakterte kroppen ble henslept til galgen og trolig brent der.

Kråkesølv og Kjetterbålet

Kråkesølv har lagt opp stykke slik at den historiske hekseforfølgelsen i nord har paralleller til menneskeforfølgelser i vår tid. Poprockkvartetten Kråkesølv er blant de mest interessante bandene i Norge for tiden og kan med sitt musikalske uttrykk til tider minne litt om tidligere nordnorske storheter slik som Cakewalk fra 1980-åra. Kjetterbålet hadde uroppførelse ved Varangerfestivalen i Vadsø i fjor. Oppsetninga under de nordnorske festspillene i Harstad er en videreutvikling av verket. Kråkesølv framfører verket i Harstad Kulturhus sammen med State Academic Choir Petrozavodsk og Arktisk Sinfonietta, i tillegg medvirker gjestevokalist Frederik Hillestad, og Martin Losvik som står for det visuelle uttrykkene gjennom illustrasjoner og fotografier.